

BUYUK YURT ALLOMASI IMOM BUXORIYNING YOSHLARGA QOLDIRGAN MA'NAVIY DURDONASI

M.X.To'xtayeva

UNIVERSITY OF MANAGEMENT AND FUTURE TECHNOLOGIES
"Gumanitar fanlar" kafedrasini mudiri, Falsafa fanlari bo'yicha
falsafa doktori (PhD), dotsent v.b

E-mail: Matlubatuhtaeva9@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15387393>

ARTICLE INFO

Received: 28th April 2025

Accepted: 30th April 2025

Published: 10th May 2025

KEYWORDS

Sahihi Buxoriy, Kitabul adab, Masjidi Kalon, insonparvarlik, ta'lim-tarbiya, g'amxo'rlik va tarbiyalash, mehr-oqibat, Qur'oni karim.

ABSTRACT

Ushbu maqolada Imom Buxoriy ijodiy merosida Islom dini insonlar e'tiqodini mustahkamlab, ular uchun ma'naviy ozuqa, qadriyatlarining umumbashariy ahamiyatga ega ekanligi, yoshlar ongiga allomaning buyuk hizmatlari haqida ma'lumotlar berilgan. Allomaning buyuk merosi haqida Islom dinida shunday ajoyib g'oyalar, qarashlar, ta'limotlar, falsafiy axloqiy qoida va o'gitlar mavjudki, ularga amaliy faoliyatda asoslanish kabi bir qator masalalar ko'rilgan.

Islom dinining muqaddas kitobi – Qur'oni karimda g'oyalar, qarashlar, falsafiy, ma'naviy axloqiy qoida va o'gitlar o'rin olgan Islom dini asoslarida shariat, qonun - qoidalar bilan bir qatorda, axloqiy kamolot, madaniyat, ma'naviyat, ma'rifat, qadriyat, halollik, poklik, imon e'tiqod,¹ ishonchu ixlos va vijdon bilan bog'liq bironta ham masala e'tibordan chetda qolmaganligini ko'ramiz. Islomda dunyodagi har bir mamlakat va xalq har kun duch keladigan, insonni tarbiyalash, jamiyatni yuksaltirish uchun xizmat qiladigan dunyoviy masalalar asosiy o'rinni egallaydi². Imom Buxoriyning shoh asari bo'lmish «Sahihi Buxoriy» yoki «Jome'us sahih» kitobi butun islom ummatining ittifoqi ila Allohning kitobi – Qur'oni karimdan keyingi eng to'g'ri, eng sahih kitob deb e'tirof qilingan. Imom Buxoriy mashhur «Jome'us sahih» kitobining «Kitabul adab» nomli bobida odob-axloqqa oid hadisi shariflarni keltirganlar. Albatta, hadisi shariflar Muhammad Payg'ambarning muborak og'izlaridan chiqqandan so'ng sahobalar tomonidan katta e'tibor va ehtirom bilan qabul qilib olingan va undan so'ng ulardan keyin kelgan avlodlarga ishonchlik asosda naql qilingan.

Imom Buxoriy hadislarni kitoblariga yozganlaridan so'ng kitobni oddiy odamlarga, tengdoshlarga, shogirlariga va boshqalarga o'qitganlar. Imom Buxoriy Buxoroga kelganlarida u yerda juda katta «Masjidi Kalon» bo'lgan. Dars o'tganlarida ma'lum bir masofada muballig'lar (yetkazuvchilar) turib, Imom Buxoriyning gaplarini xalqqa yetkazib turgan. Hamma ularni eshitib, yodlab, yozib borgan. Ana shu tariqa Imom Buxoriy o'z kitoblarini o'qitganlaridan so'ng shogirdlaridan kim bu kitobni yozgan yoki imom qo'lidagi nusxadan ko'chirgan bo'lsa, uning oldilarida o'tirib, muhaddislarning muqobala deb ataydigan uslubini qo'llab, solishtirib chiqqan.

¹ <http://elibrary.ru/item>. (Murojaat qilish vaqti – 10.11.2022)

² Abu Abdulloh Muhammad ibn Ismoil al – Buxoriy. Al – jomi' as-sahih (Ishonarli to'plam) 2-jild. – Toshkent: Qomuslar bosh tahririyati, 1996. – B. 25.

Har bir soʻzi soʻziga toʻgʻrimi, yoʻqmi, solishtirib chiqib, xato boʻlsa, bir belgi qoʻyib, chetidan toʻgʻri variant yozilgan. Agar biror soʻz yoki biror qator notoʻgʻri koʻchirib yoki takror yozilgan boʻlsa, uni oʻchirib yuborish mumkin boʻlmagan. Agar, qaysi bir qoʻlyozmada biron narsa oʻchirilgan boʻlsa, bu yerda xiyonat bor ekan, deb hech kim qabul qilmagan. Yaʼni, ehtimol kerakli narsa oʻchirilgandir, degan shubha bilan u qabul qilinmagan. Oʻsha xatoning ustiga chizib qoʻyish bilan toʻgʻrilangan. Ustiga chizilganing tagida nima borligini hamma biladi. Shuning uchun oʻsha koʻchirib olingan nusxani ustozning oʻzi oxirigacha oʻtirib, koʻrgan. Solishtirish paytida shogirdning nusxasini ustoz qoʻliga oladi, ustozning nusxasini shogird qoʻliga oladi-da, solishtiriladi. Oxirgi harfigacha toʻgʻri boʻlgandan keyin ustoz «Men shogirdim Falonchi oʻgʻli Fistonchiga falon kunlari, shuncha muddatda oʻzimning kitobimni oʻqitdim. U koʻchirib oldi, tekshirdim, hech qanday xatosi yoʻq, bunga ijozat beraman», degan ijozatnoma yozib bergan. Bu boradagi kitoblarni oʻqitish, oʻsha qoʻlyozma kitobni uyda saqlashning ham qonun-qoidalari boʻlgan. Shogird uni qanday holatda saqlaydi? Sandiqning ichida kitobdan boshqa narsa boʻlmasligi kerak. Oʻzidan boshqa odam sandiqni ochmasligi kerak. Sandiq qulfi turishi kerak va shunga oʻxshash boshqa bir qancha shartlari bor. Oʻsha shartdan birortasiga amal qilinmasa – tamom, oʻsha qoʻlyozmaning qadri ketadi, birov unga ishonmaydigan boʻlib qoladi.

Demak, qoʻlyozmalar shu tarzda birin-ketin oʻtib, Imom Buxoriydan bizga qarab kelavergan. Chop qilingan boʻlsa, qaysi qoʻlyozmadan qilinganligi ochiq-oydin yozib qoʻyilgan. Xullas, har bir hadis oʻquvchiga, har bir hadis eshituvchiga oʻzining silsilasi paydo boʻladi. Hadis toʻgʻrisida gap ketayotganda hadisning bu tarafida hadis oʻrganayotgan tolibi ilm tursa, u tarafida Muhammad Paygʻambar turishlarini unutmazlik kerak boʻladi. Mana shu biz oʻrganayotgan «Al-adab al-mufrad»³ kitobi boshida ham oʻsha narsaga ishora bor.

Har qanday xalqning, jumladan, oʻzbek xalqining ham maʼnaviy qadriyatlaridan biri, madaniyati va tamaddunining namoyandasi til boʻlib, uni oʻrganish Alloh taolo qoʻshiqlari, sheʼr va erkalash qoʻshiqlari shaklida ona mehridan boshlanadi. Oʻzbek xalqining qadimiy anʼanalaridan biri ona tilini oʻrganishdir. «Alla» qoʻshigʻida onalar farzandlariga oʻz tilaklari, ezgu niyatlarini oʻzgacha ohang bilan ifodalaydi, kundalik hayotda ularning soʻzlarini oʻrgatadi. Ona qoʻshigʻining ovozi va ohangi bola eʼtiborini tortadi. Bolalar oʻz nutqida avval tovush va soʻzlarni, soʻngra ibora va jummalarni qoʻllaydi, asta-sekin maktabgacha yoshdagi davrda ona tilini, tilning boyligi, nozikligi, tuzilishini amaliy jihatdan oʻrganadi.

Xulosa qilib aytganda, rang-baranglikda uygʻunlik boʻlgan bagʻrikenglik oʻzbek xalqining milliy-diniy boyligidir. Amerikalik olim Semyuel Xantington «sivilizatsiyalar toʻqnashuvi» deb atagan global voqelik, birinchi navbatda, dinlar orasida namoyon boʻladi. Shunday ekan, bugungi kunda diniy qadriyatlarga munosabat va bu munosabatlar asosida yuzaga keladigan muammolarga yechim izlash har qachongidan ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Oʻzbekistonning davlat va din munosabatlarida barkamollik, bagʻrikenglik va multikulʼturalizm modelining mantiqiy davomi va mafkuraviy yanada rivojlanishi uning islom birdamligi namunasidir. Oʻzbekistonda dinlararo va millatlararo munosabatlardan namuna olsa boʻladi. Barcha millat va din vakillari bir oiladek doʻstona yashaydi, bundan keyin ham yashaydi. Jahon hamjamiyatiga ayon boʻlgan haqiqat shuki, Oʻzbekistonni dinlararo muloqot markaziga aylantirish jarayoni bugun ham muvaffaqiyatli davom etmoqda. Oʻzbekistonda milliy qadriyatlarga sodiqlik va umuminsoniy qadriyatlarni hurmat qilish tendentsiyalari respublikani modernizatsiya qilishga xizmat qilmoqda. Umuman olganda, bugungi globallashuv keskinlashayotgan bir paytda yosh avlodni ana shu qadriyatlar doirasida tarbiyalash juda muhim. Zero, yoshlarning diniy axloqiy qadriyatlardan uzoqlashishi ularning urf-odat va anʼanalarimizda toʻgʻri kelmaydigan xatti harakatlarni qabul qilishiga, zararli

^{3 3} Prof. Dr. Mehmet Erdem. İmam Buhari'nin Kitaplarında İmam Ebu Hanife Hakkındaki Rivayetlerin Tespit ve Tahlili. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2006, Cilt: 5, Sayı: 2, s. 81

oqim va odatlar tuzog'iga tushib qolishga sabab bo'lmoqda. Shu ma'noda, kelajagimiz bo'lgan yoshlarimizni milliy, ma'naviy-madaniy qadriyatlarga moslab voyaga yetkazish barcha – ot-onalar, pedagoglar, jamiyatning burchidir.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Imom Buxoriy ta'rifi /G'oya muallifi Sh.Umarov – Samarqand: Imom Buxoriy xalqaro markazi, 2018. – 320 b.
2. Imom Buxoriy «Al-adab al-mufrad» / Tarjimonlar Sh.Boboxonov, N.Abdumajid – Toshkent: Movarounnahr, 2006
3. Imom Buxoriy «Al-adab al-mufrad» (Odob-axloqqa oid hadislar. Saylanma)//Tuzuvchilar: Z.Islomov, A.Abdullayev – Toshkent: Toshkent Islom universiteti, 2008.
4. Imom Buxoriy Al-adab al-mufrad (Adab durdonalari). – Toshkent, O'zbekiston, 1990.

1.

